

รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้
หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

AN ENHANCEMENT MODEL OF LEARNING RESOURCES FOR ART AND
CULTURAL PRESERVATION BASED ON THE APPLICATION OF BUDDHIST
PRINCIPLES IN THE LOCAL CONTEXT OF UBON RATCHATHANI PROVINCE

บรรยวสัถ์ ฝางคำ

Banyawat Fangkham

พระมหาศรีรัตน์ สิริรัตนโน

Phra Maha Srirat Siriratano

นฤมล ดวงแสง

Naruemon Dongsang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus

Email : sriratsrisanga@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 14 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี (2) สร้างและพัฒนาแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และ (3) ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น การดำเนินวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน และครูในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 400 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อร่างรูปแบบโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และ ระยะที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 ท่าน และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

ผลการวิจัยพบว่า 1.สภาพปัญหาการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

($\bar{x} = 4.21$) โดยเฉพาะด้านการขาดระบบการจัดการองค์ความรู้และการขาดงบประมาณสนับสนุน ส่วนความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 2.รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น (B-Ubon Model) มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ (1) วัตถุประสงค์เชิงพุทธบูรณาการ (2) หลัก

พุทธธรรมขับเคลื่อน (หลักอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4) (3) กระบวนการมีส่วนร่วมของ "บวร" (บ้าน วัด โรงเรียน) (4) ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ และ (5) ระบบติดตามและประเมินผล 3.ผลการประเมินรูปแบบพบว่า มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริงอยู่ในระดับมากที่สุด ($x = 4.55$) ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แหล่งเรียนรู้, การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม, หลักพุทธธรรม, การวิจัยแบบผสมผสาน, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This study employed a Mixed Methods Research design with the objectives to: (1) investigate the level of problems and needs regarding the enhancement of learning resources for art and cultural preservation in Ubon Ratchathani Province; (2) develop an enhancement model based on the application of Buddhist principles; and (3) evaluate the suitability and feasibility of the developed model. The research methodology consisted of three phases. Phase 1 (Quantitative): Investigated the current state and needs using a stratified random sampling of 400 participants, including community members, leaders, and teachers. The instrument was a rating-scale questionnaire, and data were analyzed using Mean and Standard Deviation. Phase 2 (Qualitative): Drafted the model through in-depth interviews with 20 key informants, including local scholars, Buddhist monks, and cultural experts. Data were analyzed using content analysis. Phase 3 (Model Validation): Verified the model via focus group discussions with 10 experts to assess its suitability.

The findings were as follows: 1.The overall state of problems in art and cultural preservation was at a high level ($x=4.21$), particularly regarding the lack of knowledge management systems and insufficient budget. The need for community participation was at the highest level 2.The developed enhancement model (B-Ubon Model) consists of five key components: (1) Buddhist-integrated Objectives, (2) Driving Buddhist Principles (Iddhipada IV and Sangahavatthu IV), (3) "Bavor" (Home, Temple, School) Participation Process, (4) Conditions for Success, and (5) Monitoring and Evaluation Systems 3.The evaluation of the model indicated that its suitability and feasibility for implementation were at the highest level ($X= 4.55$), suggesting it can serve as a sustainable guideline for developing local learning resources.

Keywords: Learning Resources, Art and Cultural Preservation, Buddhist Principles, Mixed Methods Research, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

ศิลปะและวัฒนธรรมถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่งในการสะท้อนอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชน โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคศตวรรษที่ 21 และเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้กลไกการ

ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเริ่มอ่อนแอลง เยาวชนและคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะห่างเหินจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ที่ระบุว่า หนึ่งในปัญหาเร่งด่วนคือการขาดระบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : 2560)

ปัญหาสำคัญของการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี มิได้เกิดจากการขาดแคลนต้นทุนทางวัฒนธรรม แต่เกิดจาก การขาดระบบการจัดการองค์ความรู้ ที่เป็นระบบ จากการศึกษาของสุนทร วรหาร พบว่า (การอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี: กรณีศึกษาสำรวจจัดหมวดหมู่และการจารหนังสือใบลานในพระอารามหลวง : ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563) แม้จังหวัดอุบลราชธานีจะมีมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมาก เช่น คัมภีร์ใบลาน และศาสนวัตถุ แต่การจัดเก็บและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบ ขาดการจัดหมวดหมู่และการสังเคราะห์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้ กานต์ บุญทวี ยังชี้ให้เห็นว่า (แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหม ตำบลกาบิน อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี : ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565) การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังเผชิญกับภาวะชะงักงัน เนื่องจากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็ง และรูปแบบกิจกรรมที่ไม่ดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ ทำให้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ไม่สามารถทำหน้าที่สร้างสรรค์ปัญญาและคุณค่าทางสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ การแก้ปัญหาดังกล่าวคือการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเข้ากับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เนื่องจากบริบทสังคมไทยและจังหวัดอุบลราชธานีมีรากฐานที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา การใช้หลักธรรม เช่น บวร(บ้าน วัด โรงเรียน)หรือ อิทธิบาท 4 จะช่วยสร้างความยั่งยืนในการดำเนินงานได้ดีกว่ารูปแบบตะวันตกเพียงอย่างเดียวการวิจัยของ พิรฤต เครือลุนที่ระยุดและคณะ พบว่า (การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา : ปีที่ 7 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม, 2567) การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับหลักพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ สามารถช่วยสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนและชุมชนได้ในระดับมากที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษา "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสม โดยมีกรอบแนวคิดสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (2) หลักการตามพุทธธรรม (3) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (4) เงื่อนไขความสำเร็จ และ (5) การติดตามและประเมินผล เพื่อให้ได้โมเดลที่มีความยืดหยุ่นและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และหลักการตามพุทธธรรมที่เหมาะสมต่อการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้เชิงคุณค่าอย่างยั่งยืนจังหวัดอุบลราชธานี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นภารกิจสำคัญของสถาบันการศึกษาและชุมชน เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมเป็นฐานของอัตลักษณ์และความมั่นคงทางสังคม สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้รับความเห็นว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมิใช่เพียงการอนุรักษ์เชิงรูปธรรม แต่เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา : 2561) วัฒนธรรมมิใช่สิ่งหยุดนิ่ง หากแต่เป็นทุนทางสังคมที่มีชีวิต ซึ่งต้องได้รับการนำมาใช้ ตีความ และปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย จึงจะสามารถดำรงอยู่และส่งต่อคุณค่าได้อย่างมีความหมาย แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ มิใช่การอนุรักษ์เชิงแยกส่วน (กาญจนา แก้วเทพ 2562)

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง พื้นที่หรือระบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน ทั้งในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ กระทรวงศึกษาธิการชี้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ เชื่อมโยงประสบการณ์ และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง

ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ กล่าวว่า องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวนมากยังคงฝังอยู่ในตัวบุคคล หากขาดระบบการจัดการความรู้จะทำให้การถ่ายทอดความต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงระบบได้ (ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ : 2561) ขณะที่ วิจารย์ พานิชย์ เสนอว่า การจัดการความรู้เชิงชุมชนควรเริ่มจากการดึงความรู้ฝังลึกออกมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จึงจะทำให้แหล่งเรียนรู้มีชีวิตและเกิดการเรียนรู้เชิงคุณค่าอย่างแท้จริง (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ : 2561)

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของความรู้และมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนา งานวิจัยของ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ พบว่า (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ : 2564) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบจนถึงการประเมินผล จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและทำให้การเรียนรู้มีความหมายมากยิ่งขึ้น

4. แนวคิดการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนและการศึกษา

หลักพุทธธรรมเป็นฐานคิดสำคัญในการพัฒนามนุษย์และสังคม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) : 2560) พุทธธรรมเป็นระบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงปัญญา คุณธรรม และการปฏิบัติจริงเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาและการพัฒนาชุมชน จึงช่วยสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพเชิงระบบกับคุณค่าทางจิตใจ พระมหาสุธี ธีรปัญญา เห็นว่า (พระมหาสุธี ธีรปัญญา : 2562) การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมชุมชน ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความเกื้อกูล และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของความยั่งยืนทางวัฒนธรรม

5. งานวิจัยในบริบทภาคอีสานและจังหวัดอุบลราชธานี

สุพัตรา ศรีโคตร วิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า (การจัดการแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2561) ชุมชนที่สามารถบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ จะสามารถพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บุญเลิศ แก้วทองคำ วิจัยเรื่อง วิเคราะห์บทบาทของวัดในภาคอีสานต่อการอนุรักษ์และถ่ายทอด ศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า (บุญเลิศ แก้วทองคำ : 2562) วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธี หากแต่เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่เชื่อมโยงศิลปกรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าด้วยกัน การจัดการ แหล่งเรียนรู้ที่ใช่วัดเป็นฐานจึงเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงคุณค่าและการสืบสานวัฒนธรรมในระดับชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยเน้นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ (การวิจัยเชิงปริมาณ)

ในระยะนี้มุ่งเน้นการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชาชน ผู้นำชุมชน และบุคลากรทางการศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ ระดับ

ความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวน 400 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (Checklist)

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม (มาตราส่วน ประเมินค่า 5 ระดับ)

ตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม (มาตราส่วน ประเมินค่า 5 ระดับ)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$), และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายระดับสภาพปัญหาและความต้องการ

ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบ (การวิจัยเชิงคุณภาพ)

นำผลจากระยะที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรม เพื่อยกร่างรูปแบบ (Draft Model)

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

จำนวน 18 รูป/คน ประกอบด้วย

ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา	จำนวน	6 รูป
ปราชญ์ชาวบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	จำนวน	6 คน
นักวิชาการด้านวัฒนธรรม/การศึกษา	จำนวน	6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ครอบคลุมประเด็นเรื่อง องค์ประกอบของรูปแบบ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม (เช่น อิทธิบาท 4, บวร) และกระบวนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ศึกษาและสร้างข้อสรุปเพื่อนำไปยกร่าง "รูปแบบ การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ฯ" (Draft Model)

ระยะที่ 3 การตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ (การสนทนากลุ่ม/ผู้ทรงคุณวุฒิ)

นำร่างรูปแบบที่ได้จากระยะที่ 2 มาตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้

1. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Experts)

คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญระดับสูง จำนวน 9-12 ท่าน เพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หรือการประเมินตรวจสอบคุณภาพรูปแบบ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (เหมาะสมมากที่สุด - น้อยที่สุด) พร้อมช่องเสนอแนะ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของผลการประเมิน

สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์เป็น "รูปแบบฉบับสมบูรณ์"

(Final Model)

สรุปแผนภาพขั้นตอนการวิจัย (Research Flowchart)

Phase 1 (Quantitative) สำรวจปัญหา/ความต้องการ (N=400) X วิเคราะห์ค่า Mean/S.D.

Phase 2 (Qualitative) สัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (N=18) X ยกร่างรูปแบบ (Draft Model)

Phase 3 (Validation) สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (N=9) X ปรับปรุงและได้รูปแบบฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" ผู้วิจัยขอเสนอ ผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอน 3 ระยะ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ (ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ)

จากการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง (ประชาชน ผู้นำชุมชน และครู ในจังหวัดอุบลราชธานี) จำนวน 400 คน พบว่า

1.สภาพปัญหาการดำเนินงาน: ในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ($X = 4.21$, $S.D. = 0.65$)

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีปัญหามากที่สุดคือ ด้านการจัดการองค์ความรู้ ($X = 4.35$) รองลงมา คือ ด้านงบประมาณและการสนับสนุน ($X = 4.28$) และด้านความต่อเนื่องของกิจกรรม ($X = 4.15$) ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบันยังขาดระบบการจัดเก็บและถ่ายทอดที่เป็นรูปธรรม

2.ความต้องการในการพัฒนา ในภาพรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด ($X = 4.62$, $S.D. = 0.54$)

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการให้ ชุมชนมีส่วนร่วม (บวร) มากที่สุด ($X = 4.75$) รองลงมา คือ ต้องการให้มีการนำหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ($X = 4.68$) เพื่อสร้างความศรัทธาและความยั่งยืน

ตอนที่ 2 ผลการสร้างและพัฒนารูปแบบ (ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูป/คน และนำมาสังเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัย ได้ร่างรูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1.วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธ ที่เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกรักท้องถิ่น ควบคู่กับการขัดเกลาจิตใจด้วยหลักธรรม

2.หลักการตามพุทธธรรม หลักธรรมสำคัญในการขับเคลื่อน 2 ส่วน คือ

หลักการบริหาร โดยหลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เพื่อสร้างความมุ่งมั่นและความสำเร็จในการทำงาน

หลักการอยู่ร่วมกัน โดยหลักสังคหวัตถุ 4 และพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นกลไกเชื่อมประสานความร่วมมือ

3.กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นกระบวนการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์โดยให้ประชาชนชาวบ้านเป็นแกนนำในการถ่ายทอด และวัดเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรม

4.เงื่อนไขความสำเร็จ ผู้นำชุมชนต้องเข้มแข็งมีการสื่อสารองค์ความรู้ที่เข้าใจง่าย และมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดเก็บข้อมูล

5.การติดตามและประเมินผล การประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นดูความเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมของผู้เรียนและความยั่งยืนของกิจกรรม

ตอนที่ 3 ผลการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ (ระยะที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบ)

จากการนำร่างรูปแบบไปตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 ท่าน ผ่านการสนทนากลุ่มและประเมินความเหมาะสม พบว่า

1.ความเหมาะสมของรูปแบบ ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ใน ระดับมากที่สุด ($X = 4.55$, $S.D. = 0.42$) โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า รูปแบบนี้มีความสอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีที่เป็นเมืองนักปราชญ์และเมืองพุทธศาสนา

2.ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($X = 4.60$, $S.D. = 0.38$)

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1.ประเด็นด้านสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยเฉพาะปัญหาด้านการจัดการองค์ความรู้และการขาดการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ที่ระบุว่า ปัญหาหลักของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยคือการขาดกลไกการเชื่อมโยงองค์ความรู้เข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทร วรหาร (2563) ที่ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์โบราณในอุบลราชธานี พบว่า แม้จะมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูง แต่ขาดระบบการจัดเก็บที่เป็นมาตรฐาน ทำให้ยากต่อการเข้าถึงในขณะที่ต้องการในการพัฒนานั้น กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วม (บวร) ในระดับมากที่สุด สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมและต้องการเข้ามามีบทบาท ไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการการระเบิดจากข้างใน ตามแนวพระราชดำริ และแนวคิดของ พระมหาพรหม ธรรมหาโส (2562) ที่กล่าวว่า ความยั่งยืนของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมต้องเกิดจากการผนึกกำลังของ บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน

2. ประเด็นด้านรูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม

ผลการวิจัยได้รูปแบบที่มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ (2) หลักการพุทธธรรม (3) กระบวนการมีส่วนร่วม (4) เงื่อนไขความสำเร็จ และ (5) การประเมินผล ซึ่งการกำหนดองค์ประกอบเช่นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีระบบ (System Theory) ที่ต้องมี ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Output)

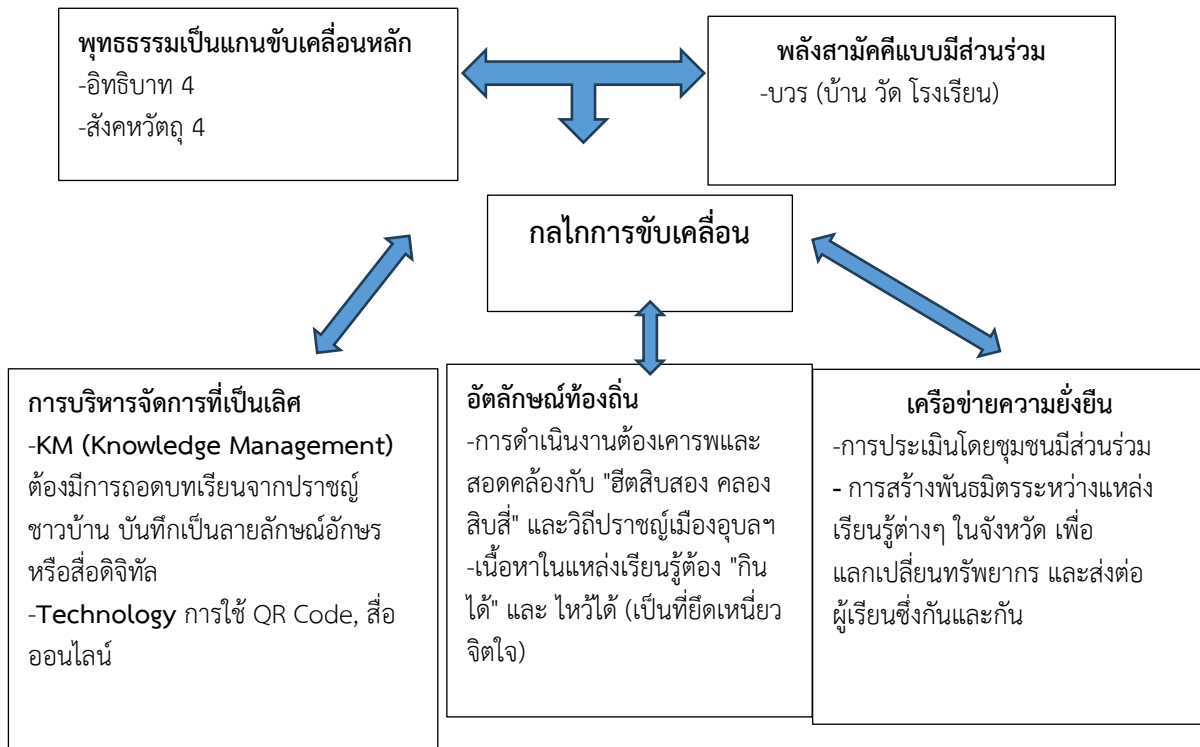
ประเด็นที่น่าสนใจคือ การนำหลักพุทธธรรม มาเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อน กล่าวคือ

การนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการบริหาร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของแหล่งเรียนรู้ขึ้นอยู่กับฉันทะ(ใจรัก) และวิริยะ(ความเพียร) ของผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิรฤต เครือลุนที่ระยองและคณะ ที่พบว่า การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและนำไปปฏิบัติจริงได้มากกว่าการเรียนรู้เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการมีส่วนร่วม การที่รูปแบบเน้นการทาน(การให้/เสียสละ) และสมานัตตตา(การวางตนเหมาะสม/เสมอต้นเสมอปลาย) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานวัฒนธรรมในบริบทสังคมชนบทของอุบลราชธานี

3. ประเด็นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ ผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ใน ระดับมากที่สุด การที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของบริบทท้องถิ่น อย่างแท้จริง โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านและทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในจังหวัดอุบลราชธานี ไม่ได้เป็นการนำรูปแบบจากภายนอกมาสวมทับ

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในบริบทท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี" ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ระดับนโยบายและการบริหารจัดการ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ./เทศบาล/อบต.) ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมไปในแผนยุทธศาสตร์จังหวัด โดยสนับสนุนงบประมาณในการจัดตั้งระบบจัดการองค์ความรู้ และเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเปลี่ยนข้อมูลภูมิปัญญาให้เป็นดิจิทัลตามองค์ประกอบด้าน O (Organizational System) ของรูปแบบ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรใช้รูปแบบนี้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน (Benchmark) ในการประเมินและยกระดับแหล่งเรียนรู้ชุมชน เพื่อให้แหล่งเรียนรู้มีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน ไม่ใช่เพียงแค่การจัดอีเวนต์ชั่วคราว

2) ระดับปฏิบัติการและการพัฒนาบุคลากร

คณะสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรนำหลักอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 มาใช้เป็นหลักสูตรในการอบรมพัฒนาแกนนำอาสาสมัครดูแลแหล่งเรียนรู้ปราชญ์ชุมชน เพื่อให้บุคลากรมีทัศนคติการให้บริการด้วยจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นหัวใจความสำเร็จของโมเดลนี้

สถานศึกษาควรบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเข้ากับหลักสูตรสถานศึกษา โดยใช้กลไก บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ให้ผู้เรียนได้เข้าไปเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง เพื่อสร้างทายาททางวัฒนธรรมรุ่นใหม่

3) ระดับชุมชนและการมีส่วนร่วม

ควรส่งเสริมให้มีการจัดเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์โดยให้ วัด เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้องค์ความรู้เรื่องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นสำหรับการศึกษาวิจัยต่อยอด ดังนี้

1)ด้านขอบเขตพื้นที่และบริบท

ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบ รูปแบบการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ระหว่างบริบทสังคมเมือง และสังคมชนบท ในจังหวัดอุบลราชธานี หรือเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อดูว่าบริบทที่แตกต่างกันส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอย่างไร

2)ด้านระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ในอนาคตควรมีการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยลงลึกในพื้นที่นำร่องเฉพาะเจาะจง เพื่อติดตามผลลัพธ์ของการใช้รูปแบบ ในระยะยาวว่าสามารถสร้างความยั่งยืนได้จริงเพียงใดเมื่อผ่านไป 1-3 ปี

3)ด้านเนื้อหาและนวัตกรรม

ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรม Metaverse หรือ AI เพื่อการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชน Gen Z และ Gen Alpha โดยยังคงยึดฐานคิดเรื่องหลักพุทธธรรมในการกำกับดูแลเนื้อหา (Digital Ethics)

ควรศึกษาเจาะจงในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ว่าแหล่งเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนได้อย่างไร เพื่อให้การอนุรักษ์วัฒนธรรมสามารถเลี้ยงปากท้องชาวบ้านได้จริง

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. *วัฒนธรรมกับการสื่อสารในสังคมร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562.

กิตติรัช บัญฑทวี. “แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมตำบลกาบิน อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี.” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565.

ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ. *การจัดการความรู้ชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561.

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ. *การเรียนรู้แบบบูรณาการกับชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564.

พีรภักดิ์ เครือฉนวนทิระยุทธ และคณะ. “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา.” วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ 7 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม 2567.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. *แนวทางการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันอุดมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพมหานคร: พริก
หวานกราฟฟิค, 2560.

สุนทร วรหาร. “การอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี: กรณีศึกษาสำรวจ จัด
หมวดหมู่ และการจารหนังสือใบลานในพระอารามหลวง.” วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม–มิถุนายน 2563.
อเนก เหล่าธรรมทัศน์. การพัฒนาชุมชนเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2561.